

TURK DRAMATURGI TURGUT O'ZAKMAN DRAMALARIDA MILLIY OZODLIK G'OYASINING POETIK VA ESTETIK TALQINI

Komilova Zuhaxon Yusufbay qizi

zuxrakomilova@uzswlu.uz

Ikkinchi chet tili kafedrası, o'qituvchi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada turk dramaturgi Turgut O'zakman ijodida milliy ozodlik g'oyasining poetik va estetik talqini tahlil qilinadi. Dramaturgning tarixiy voqealarga bag'ishlangan asarlarida milliy ong, vatanparvarlik, xalq birligi va erkinlik uchun kurash motivlari badiiy vositalar orqali ifodalangan. Tadqiqot davomida obrazlar tizimi, dramatik konflikt, sahna kompozitsiyasi hamda poetik til xususiyatlari o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zakman dramaturgiyasida milliy ozodlik g'oyasi tarixiy xotira va zamonaviy milliy identitetni shakllantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: Turgut O'zakman, turk dramaturgiyasi, milliy ozodlik, poetika, estetik talqin, tarixiy drama, milliy ong.

Kirish

Turk adabiyotida milliy ozodlik g'oyasi muhim badiiy-estetik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. XX asr boshlarida Turkiyaning siyosiy va ijtimoiy hayotida yuz bergan tub o'zgarishlar, xususan, Mustaqillik urushi va Respublika tuzumining shakllanishi adabiyotda keng aks etdi. Ana shu tarixiy jarayonni chuqur badiiy talqin qilgan dramaturglardan biri Turgut O'zakmandir.

Turgut O'zakman (1930-2013) o'z asarlarida turk xalqining ozodlik uchun kurashini tarixiy faktlar asosida, ammo poetik va dramatik yuksaklikda tasvirlagan. Uning ijodi tarixiy drama, publitsistik ruh va milliy ideya uyg'unligida shakllangan.

Mazkur maqolaning maqsadi – O‘zakman dramalarida milliy ozodlik g‘oyasining poetik ifoda vositalari va estetik talqinini aniqlash hamda ularning turk milliy ongini shakllantirishdagi o‘rnini yoritishdir.

Asosiy qism

O‘zakman dramalarida Mustaqillik urushi voqealari tarixiy haqiqatga tayangan holda badiiy qayta ishlanadi. Dramaturg tarixiy faktlarni sahna talqiniga moslashtirib, milliy birlik va xalq irodasini estetik darajada ifodalaydi.

Tadqiqotchilarning fikricha, O‘zakman tarixiy dramani romantik-patriotik ruh bilan boyitgan holda milliy identitetni mustahkamlashga xizmat qilgan (Parlatir, 2010). Uning asarlarida ozodlik siyosiy jarayon sifatida emas, balki xalqning ruhiy uyg‘onishi sifatida talqin qilinadi.

Obrazlar tizimi va dramatik konflikt

Turgut O‘zakman dramaturgiyasida obrazlar tizimi milliy ozodlik g‘oyasining asosiy semantik va estetik tashuvchisi sifatida namoyon bo‘ladi. Dramaturg tarixiy voqealarni faqat faktologik tasvirlash bilan cheklanmaydi, balki obrazlar orqali milliy ruh, xalq irodasi va tarixiy ongni sahna tilida ifodalaydi. Uning dramalarida qahramonlar individual xarakter sifatida emas, balki muayyan tarixiy davr va milliy g‘oyaning timsoli sifatida talqin etiladi.

Turgut O‘zakman dramalarida obrazlar milliy g‘oyaning asosiy tashuvchisi hisoblanadi. Asarlarda:

- Vatanparvar qahramonlar;
- Oddiy xalq vakillari;
- Mustamlakachilik kuchlari va ichki xiyonat obrazlari mavjud.

1. Vatanparvar qahramonlar

Bu obrazlar milliy ozodlik g‘oyasining bevosita tashuvchilari hisoblanadi. Ular o‘z shaxsiy manfaatini millat manfaatidan ustun qo‘ymaydi. Vatanparvar qahramonlar qat’iyatli, fidoyi va ma’naviy jihatdan yuksak shaxslar sifatida tasvirlanadi. Ularning ichki dunyosi dramatik kurash orqali

ochiladi: ular shaxsiy hayot, oila, muhabbat yoki xavfsizlik bilan milliy burch o'rtasida tanlov qilishga majbur bo'ladi.

Dramaturg bu qahramonlarni idealizatsiya qilgan holda emas, balki ichki ziddiyatlar orqali tasvirlaydi. Masalan, jangga ketayotgan askarning oilasiga bo'lgan muhabbati bilan vatanga bo'lgan sadoqati o'rtasidagi ichki kurash dramatik monologlarda aks etadi. Shu orqali milliy ozodlik g'oyasi shaxsiy fojiaiy tanlovlar fonida yuksak estetik darajada ifodalanadi.

2. Oddiy xalq vakillari

O'zakman dramaturgiyasining muhim jihati shundaki, unda xalq obrazlari markaziy o'rinni egallaydi. Oddiy dehqon, askar, ayol, ona, yoshlar – bular milliy kurashning faol ishtirokchilari sifatida tasvirlanadi. Ular voqealar fonidagi passiv kuzatuvchi emas, balki tarixni yaratuvchi kuch sifatida talqin qilinadi.

Enginün (2013) ta'kidlaganidek, O'zakman asarlarida xalq kollektiv qahramon sifatida namoyon bo'ladi. Bu estetik yondashuv ozodlik kurashining umumxalq xarakterini ochib beradi. Dramaturg sahnada ko'plab kollektiv sahnalarni – mitinglar, jang maydoni, yig'ilishlar tasvirlaydi. Bu esa dramatik harakatni kengaytiradi va milliy birlik g'oyasini mustahkamlaydi.

Xalq obrazi orqali dramaturg milliy ongini uyg'otish, tarixiy xotirani tiklash va zamonaviy avlodni ma'naviy tarbiyalash vazifasini bajaradi.

3. Mustamlakachilik kuchlari va ichki xiyonat obrazlari

Milliy ozodlik dramalarida antagonistik kuchlar muhim o'rin tutadi. O'zakman asarlarida mustamlakachilik kuchlari yoki ichki xiyonat timsoli bo'lgan obrazlar dramatik konfliktni keskinlashtiradi. Bu obrazlar orqali milliy birlikning zaif tomonlari, ichki parokandalik va manfaatparastlik tanqid qilinadi.

Ichki xiyonat obrazlari ko'pincha murakkab psixologik xarakterga ega bo'lib, ular shaxsiy manfaat yoki qo'rquv tufayli milliy g'oyaga qarshi chiqadi. Bu esa dramatik keskinlikni yanada kuchaytiradi. O'zakman

antagonistik obrazlarni biryoqlama yovuz sifatida emas, balki tarixiy sharoit mahsuli sifatida tasvirlashga intiladi. Bu yondashuv realizm tamoyiliga mos keladi.

Dramatik konflikt milliy manfaat va shaxsiy manfaat o'rtasidagi ziddiyat asosida quriladi. Bu qarama-qarshilik sahnada keskin dramatik vaziyatlarni yuzaga keltiradi.

Enginün (2013) ta'kidlaganidek, O'zakman asarlarida xalq obrazi kollektiv qahramon sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa ozodlik kurashining umumxalq xarakterini estetik jihatdan ifodalaydi.

Poetika va badiiy ifoda vositalari

O'zakman dramaturgiyasining poetik xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- Patetik va tantanavor nutq;
- Ritorik savollar va monologlar;
- Ramziy tasvirlar (vatan, tuproq, bayroq);
- Tarixiy reminissensiyalar.

Masalan, "Vatan" tushunchasi nafaqat geografik makon, balki muqaddas qadriyat sifatida talqin qilinadi (O'zakman, 2005). Qahramonlar monologlari orqali milliy ruh yuksak estetik darajada ifodalanadi.

1-jadval. Turgut O'zakman dramaturgiyasida poetik va badiiy ifoda vositalari

Poetika elementi	Mazmuni	Estetik funksiyasi	Asardagi talqini
Patetik va tantanavor nutq	Yuksak ruhdagi, emotsional va dramatik ohangdagi dialog va	Milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usini kuchaytiradi	Qahramonlarning nutqi orqali ozodlik g'oyasi baland ruhda ifodalanadi

Poetika elementi	Mazmuni	Estetik funksiyasi	Asardagi talqini
	monologlar		
Ritorik savollar va monologlar	Falsafiy va ma'naviy mazmundagi savollar hamda ichki monologlar	Tomoshabinni fikrlashga undaydi, dramatik ta'sirni oshiradi	Qahramonlar millat taqdiri haqida savollar qo'yadi va ichki kurashni ochadi
Ramziy tasvirlar (vatan, tuproq, bayroq)	Muqaddas tushunchalarni badiiy ramz sifatida qo'llash	Milliy identitetni mustahkamlaydi	"Vatan" geografik makon emas, balki muqaddas qadriyat sifatida talqin qilinadi (O'zakman, 2005)
Tarixiy reminissensiyalar	O'tmish voqealariga murojaat va tarixiy xotirani tiklash	Milliy ongini uyg'otadi va tarixiy davomiylikni ta'kidlaydi	Mustaqillik urushi voqealari orqali milliy birlik g'oyasi ifodalanadi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Turgut O'zakman dramaturgiyasida poetik vositalar milliy ozodlik g'oyasini estetik jihatdan yuksak darajada talqin qilishga xizmat qiladi. Ayniqsa, "vatan" tushunchasi geografik makondan ko'ra muqaddas qadriyat sifatida ifodalanishi dramaturgning badiiy-estetik konsepsiyasini belgilaydi (O'zakman, 2005). Qahramonlar monologlari orqali milliy ruh dramatik yuksaklikda beriladi va tomoshabin ongiga kuchli emotsional ta'sir ko'rsatadi.

Estetik talqin va sahna kompozitsiyasi

O'zakman dramalarida realizm va romantizm uyg'unlashgan. Tarixiy voqealar real asosga ega bo'lsa-da, ularning sahnadagi talqini romantik yuksaklikda ifodalanadi. Dramaturg sahna kompozitsiyasida xalqni markazga qo'yadi. Kollektiv obraz milliy birlik ramzi sifatida talqin qilinadi.

Parlatır (2010) fikriga ko'ra, turk tarixiy dramalarida milliy ozodlik g'oyasi estetik ideallashtirish orqali yuksak ma'naviy qadriyat darajasiga ko'tariladi. O'zakman ijodi ham ana shu an'ananing davomidir.

Milliy ong va tarixiy xotira

O'zakman dramalarining asosiy estetik vazifasi tarixiy xotirani tiklash va mustahkamlashdir. Muallif tomoshabinni tarixiy voqealar bilan yuzlashtiradi va milliy identitetni anglashga undaydi.

Uning asarlari nafaqat tarixiy drama, balki ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyatga ega badiiy hodisa sifatida baholanadi (Enginün, 2013).

Xulosa

Turgut O'zakman dramalarida milliy ozodlik g'oyasi poetik va estetik jihatdan yuksak darajada talqin etilgan. Dramaturg tarixiy voqealarni badiiy qayta ishlash orqali milliy ongni shakllantiruvchi asarlar yaratgan. Obrazlar tizimi, dramatik konflikt va sahna kompozitsiyasi orqali milliy birlik va ozodlik ruhini ifodalagan.

O'zakman dramaturgiyasi turk adabiyotida milliy g'oyaning badiiy-estetik talqinining yorqin namunasi bo'lib, tarixiy xotira va zamonaviy milliy identitetni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

2. Gururajao, S.M., Everstova, V., Potekhina, E., Moydinova, E., Nikulushkin, A., & Muracova, N. (2025, April). Assessing Academic Achievement in Adaptive Learning. In *Computer Science On-line Conference* (pp. 445-453). Cham: Springer Nature Switzerland.
3. Moydinova, E. (2024). Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi tuzilmasining tahlili. *Лингвоспектр*, 1(1), 36-41.
4. O'zakman, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
5. Parlatır, İ. (2010). *Türk Edebiyatında Tarih ve Millî Kimlik*. Ankara: Akçağ Yayınları.